

Toespraak van de secretaris Vic Lijnen ter gelegenheid van de opening van ‘Het verdriet van Laak’ 31 oktober 2021

Dames en Heren, beste vrienden,

In naam van de geschied- en heemkundige kring heet ik u van harte welkom.

Morgen is het **Allerheiligen**, en het is een mooie traditie dat men op die dag naar het kerkhof gaat om het graf van een geliefde te bezoeken en te versieren met een bloemetje, om herinneringen op te halen en zich te bezinnen over de vergankelijkheid der dingen. Vandaar dat de heemkring vandaag de schijnwerpers richt op het geklasseerde kerkhof van Laak, toch een mooi stukje religieus erfgoed.

Zo dadelijk meer daarover.

Eerst geef ik het woord aan **Hanne**, Schepen van cultuur, jeugd, en erfgoed.

Want ook het gemeentebestuur koestert het erfgoed en draagt er zorg voor. Wat dat betekent voor het kerkhof van Laak zal Hanne ons nu even toelichten.

Toespraak van Hanne Kellens, Schepen van cultuur, jeugd en erfgoed

Goeiemiddag beste mensen,

Ook ik heet u van harte welkom hier in het kerkje van Laak.

Terwijl de heemkring volop bezig was met de eerste stappen binnen dit project, hadden wij als gemeentebestuur onze aandacht ook al op deze site gericht. Het kerkje van Laak werd tijdens de eerste lockdown onder handen genomen door de techniekers van team Casino; zo kreeg de binnenzijde een nieuwe lik verf en investeerden we in een nieuw ophangstelsel voor kunstwerken, gezien de vele expo's die hier plaatsvinden.

Maar daarnaast viel ons oog ook op de graven, de beplanting, de omwalling, ... kortom deze hele site zou een make over kunnen gebruiken. Met het team cultuur en jeugd gingen we op zoek naar andere praktijkvoorbeelden en zo startte een verkenningstocht om een eerste zicht te krijgen op de mogelijkheden. Al snel bleek dat er heel veel mogelijk is, dus namen we contact op met de IOED en het RLLK. Op vraag van ons team schreven de medewerkers van de IOED en RLLK een eerste advies uit. Hierin beschreven zij de waarden van deze site op architecturaal, historisch, archeologisch, cultureel, esthetisch én landschappelijk vlak. Het besluit uit dit advies is als volgt: "Het kerkhof biedt als geheel een waardevol karakteriserend sterk beeld, omwille van de combinatie met de historische kerk, de typerende ommuring en toegangspijlers, de hoger gelegen site, de diverse vormen en oriëntatie van de graftekens én de vertegenwoordiging van een volledige bevolkingsgroep."

Na een eerste plaatsbezoek met hen werd duidelijk dat deze site een ware metamorfose zou kunnen ondergaan, zonder afbreuk te doen aan het bestaande. Het uitgangspunt hierbij moet altijd zijn dat we deze site graag willen opwaarderen waarbij de focus ligt op het behoud van site in het geheel: het gegeven van een kerkhof rond een kerk, wat enkel nog

hier voorkomt binnen onze gemeente. Daarnaast willen we inzetten op vergroening op deze site; enerzijds om te beantwoorden aan de vraag naar meer groen en ontharding n.a.v. het veranderende weer en klimaat, anderzijds denken we ook aan het onderhoud voor onze gemeentelijke diensten waar we moeten zoeken naar beplanting die minder intensief onderhoud vraagt.

Op basis van het advies en de eerste gesprekken zetten we al enkele grote lijnen uit. Dit is echter nog maar de beginfase van het project. De verdere fasen zouden wij graag doen in overleg met de buurt, opdat het toekomstbeeld van deze site samen met hen bepaald wordt en dit echt een participatief traject wordt. Daarom doe ik ook graag een oproep: mensen uit de buurt die interesse hebben om deel te nemen aan de werkgroep zijn van harte welkom! Zij kunnen zich opgeven via de intekenlijst of zich melden bij ons team cultuur en jeugd of bij mezelf. Omdat we toch al een eerste indruk wilden geven vandaag, hebben we Soraya gevraagd om wat illustraties te voorzien. Deze tekeningen zijn echte pareltjes geworden en ze maken snel duidelijk hoeveel verschil we zouden kunnen maken door in te zetten op het vergroenen van deze site. Een dikke dank u wel aan Soraya!

Dat het Kerkje van Laak leeft wordt vandaag heel duidelijk; hopelijk kunnen we vanaf volgend jaar de eerste stappen zetten richting de verdere uitrol van dit project. Tot zover kort de visie vanuit de gemeente op de toekomst van deze plaats; graag geef ik terug de fakkel door aan de mensen van de heemkring. Ik wil hen bedanken voor dit waardevolle project; we zijn als gemeente erg dankbaar voor zo een actieve erfgoedactor in ons midden! Ik wens jullie veel plezier toe en graag tot een volgende keer!

Vervolg van de toespraak van de secretaris Vic Lijnen

Vandaag gaat dus onze aandacht naar Laak, meer bepaald naar het kerkhof.

De heemkring heeft hier **twee brochures** aan gewijd, en die wou ik u even voorstellen. De **eerste brochure** getiteld *Het 19e-eeuwse bidprentje in Houthalen en Helchteren'* gaat over de oudste bidprentjes van onze gemeente die we teruggevonden hebben in ons lijvig archief van duizenden bidprentjes. Het zijn er 46 die alle dateren van de 19e eeuw. De brochure beschrijft de bidprentjes en licht de symboliek toe van de afbeelding op de voorzijde ervan. De moderne gedachtenisprentjes zien er heel anders uit.

De **tweede brochure** *'Het verdriet van Laak'* is een soort bezoekersgids. Hierin worden de graven van dit kerkhof beschreven met info over de begraven personen. Het zijn er nog 31. Beide brochures kosten 5 euro en worden zo dadelijk te koop aangeboden.

Tevens hebben we kleine **tentoonstelling** opgebouwd van mooie, historische foto's van het kerkje van Laak en van enkele merkwaardige graven en bidprentjes en er is ook een infoplakkaat gemaakt door Soraya, dat ons een beeld schetst van wat de opwaardering van het kerkhof zou kunnen inhouden. Er zal een werkgroep opgericht worden met vertegenwoordigers van het IOED, Regionaal landschap Lage Kempen en de heemkring om alle voorstellen te bestuderen.

En, er is straks ook **nog een rondleiding** op het kerkhofje voorzien o.l.v. van Thomas.

Maar eerst nog enkele **anekdotes of straffe verhalen** gerelateerd aan kerkhoven.

Overvolle kerkhoven

Vanaf de invoering van het Christendom in onze contreien in de vroege middeleeuwen door zendingen als de H. Willibrordus (658-739) en vooral de H. Lambertus (667-705), werden er kerken gebouwd en werden de doden begraven vlak bij de kerk. En zo zijn de kerkhoven ontstaan. Laak is daar nog een mooi voorbeeld van.

Maar wat gebeurde er wanneer het kerkhof vol was?

Meestal werd dan een nieuw kerkhof aangelegd, buiten het centrum.

Zo werd in de jaren '30 in Houthalen-centrum een nieuw ommuurd kerkhof aangelegd achter de kerk, waar nu de Carrefour ligt. In 139 bij de verbouwing van de kerk werden de graven aan de kerk geruimd en overgebracht. Dat kerkhof werd later in de jaren '50 ook weer geruimd en vanaf 1958 worden de doden begraven op de gemeentelijke begraafplaats aan de Herebaan-Oost. Vele graven werden toen overgebracht, maar ook niet allemaal. Maar in een klein dorpje ergens in Engeland had men een andere oplossing bedacht voor het overvolle kerkhof: oude graven werden opengebroken en de overblijfselen, zeg maar de beenderen in de kist werden bijeengebracht in een apart gebouw, waar later nog meer knoken of kneken opgeslagen werden.

Zo is het *knekelhuis* ontstaan.

In Parijs bijvoorbeeld liggen er een massa knoken (Google spreekt van 6 miljoen doden) opgeslagen in een deel van de catacomben onder de stad. Die plek is trouwens een toeristische attractie geworden.

Terug naar ons Engels dorp.

Het graf en ook de lijkst werden dus opengebroken, en wanneer de kist nog in goed staat was, werd ze opnieuw gebruikt om een dode te begraven.

Maar wat stelde men op zekere dag vast? Op de binnenzijde van de lijkst waren krabsporen van nagels zichtbaar, waaruit men concludeerde dat de overledene nog niet echt dood was bij zijn begraafing. Om dat in de toekomst te vermijden werd aan de pols van de 'dode' een koordje bevestigd waaraan bovengronds een belletje werd vastgemaakt. De hele nacht moest er dan iemand de wacht houden. Als het 'alarm' afging, kon de 'dode' gered worden.

Vandaar komen in onze taal de uitdrukkingen: *bij iemand een belletje doen rinkelen* en ook: *gered worden door de bel*.

Dat probleem is gelukkig allang van de baan. Zeker nu crematie de teraardebestelling meer en meer verdringt is een belletje niet meer van toepassing.

Terug naar Laak.

Daar heeft zich in het begin van de 19e eeuw een heel bizar voorval voorgedaan, zo vernemen we uit het bewaarde *dagboek van boer Papenkeels(1)* uit die tijd. Toch merkwaardig dat toen een boer kon lezen en schrijven en er een dagboek op nahield!
(1) *Cornelis Papenkeels (1771-1845) was gehuwd met Maria Loysch*

Conflict

Tussen de pastoor van Houthalen, zeg maar het dorp, en die van Laak is er jarenlang een conflict geweest o.a. over het begraven van de doden. Die van Laak wilden in Laak begraven worden, maar dat mocht niet van de pastoor van Houthalen.

Houthalen telde toen een kleine 1200 inwoners, waarvan er een 250 in Laak woonden. De kapelaan of pastoor van Laak was afhankelijk van de pastoor van Houthalen, door wie hij trouwens benoemd was. Een bijkomend probleem was dat de pastoor van Houthalen, benoemd door de abdij van Floreffe en dikwijls als Franstalige het Nederlands niet goed beheerste en zeker met het dialect van de boeren van Laak grote problemen had.

Jacobus Frederix

In **1804** overleed in Laak een zekere *Jacobus* (zeg maar Koob) *Frederix*. Hij was getrouwd met Maria Achten.

Haar broer Geert en buurman Jan Hotterbeekx wilden dat Koob, toch een echte Lakenaar, begraven werd op het kerkhof van Laak. En dus gingen ze naar de pastoor van Houthalen (het dorp) om toelating te vragen. In hun beste Boerenvlaams.

Maar pastoor Stevens in zijn gebrekkig Nederlands legde hun uit dat hij dat niet mocht toestaan en dat Koob in Houthalen moest begraven worden.

Maar de twee Lakenaars bleven aandringen. Uiteindelijk zei de pastoor dat ze dan maar naar de commissaris in Weert (1) moesten gaan om toelating te vragen. 'Ik zal u een brief meegeven.' zo zei hij.

Een groot deel van Limburg en dus ook Houthalen behoorden in die tijd onder Napoleon tot het departement Nedermaas, een van de negen departementen waarin de Nederlanden opgedeeld waren.

De pastoor van Houthalen was gehoorzaamheid verschuldigd aan de commissaris, ook wel deken of prefect genoemd, in Weert.(1)

Naar Weert

Geert en Jan zijn dan naar Weert gegaan. Er was in die tijd geen openbaar vervoer, geen auto en zelfs geen fiets. Dus maar te voet op klompen, een 40 km heen en 40 km terug. Reken maar uit hoe lang ze onderweg geweest zijn.

In Weert werden ze ontvangen door de commissaris. Ze legden hem uit vanwaar ze gekomen waren en wat de reden was van hun lange voettocht naar Weert. Om de deken te overtuigen toonden ze hem de brief van pastoor Stevens. Maar de deken was niet te bewegen. Koob moest begraven worden in Houthalen.

Volgens boer Papenkeels was de commissaris omgekocht.

Geert en Jan gaven echter niet op en voerden als argument aan dat er geen fatsoenlijk begaanbare weg was van Laak naar de kerk van Houthalen om het lijk te vervoeren.

Toen maakte de commissaris zich erg boos en zei: 'Als ge gene weg hebt om het lijk naar Houthalen te brengen, steek het dan maar in Laak in de grond op een of andere akker tussen de bieten of de patatten, maar niet op het kerkhof van Laak.'

Koob Frederix werd uiteindelijk begraven in... Houthalen. Maar niemand van Laak heeft de begrafenisdienst bijgewoond, tot grote ergernis van pastoor Stevens.

Maar ten huize van Koob werd er wel een koffietafel gehouden met 'vlaai en bier' (aldus boer Papenkeels).

Dat was in 1804. Vanaf 1806 mochten de Lakenaars officieel weer op het kerkhof van Laak begraven worden.

(1) Ook Weert heeft een Sint-Martinuskerk

(2) **1795-1815: in het Franse departement Nedermaas**

Na de Franse Revolutie, meer bepaald vanaf 1795, worden in de zuidelijke Nederlanden (België) 9 zogenaamde departementen gevormd, die bij Frankrijk worden aangehecht. Maastricht wordt de hoofdstad van het departement Nedermaas (of Beneden-Maas). Bij dit departement horen delen van het oude prinsbisdom Luik, vooral het Loonse deel met ook Houthalen en Helchteren. Beide dorpen worden omgevormd tot zelfstandige gemeenten met een nieuwe bestuurlijke organisatie en één enkele burgemeester. De parochieregisters worden door de overheid niet meer als rechtsgeldig erkend en de burgerlijke stand wordt ingevoerd. Bovendien moeten alle door de staat in beslag genomen kerkelijke goederen als zwart goed worden verkocht: 'zwart goed', zoals het in de volksmond wordt genoemd, omdat de verkoop als illegaal wordt beschouwd.

Begrippen als Loonse graven, Prinsbisdom Luik, Land van Vogelsanck en Heerlijkheid Helchteren zijn definitief naar de geschiedenisboeken verwezen.